

KERTINĖ
PARAŠTĖ

Išėivija ir Landsbergis

Čikagoj lapkričio mėnesį profesorius Vytautas Landsbergis išėiviams kalbėjo apie pavojus Lietuvai iš kaimynų. Kai kam pasirodė, kad opozicijos vadas, panašiai kaip pastaraisiais metais, ir toliau per daug baugina tautiečius, neužtekinai kreipdamas dėmesio į reikiamą krašto persitvarkymą. Bet jis ir vėl buvo teisus, nes vos už poros savaitių Vladimiras Žirinovskis nustebino pasaulį ne tik savo laimėjimais, bet ir skelbiamomis soviništinėmis nesamonomėmis. Žirinovskis rėmė ne tik kariškiai ir imperialistai, bet ir nuo gyvenimo sunkumų pavargę kai kurie piliečiai. Jo ateitis priklausys nuo to, kaip tvarkysis Rusija. Jei blogai, tai jis dar labiau gali iškilti ir tada tikrai mums gali pasidaryti pavojinga.

Su išorės pavojais nauju įvertinimu išėivija atsigręžia ir vėl daugiau į Vytautą Landsbergį. Jis jos daugumos yra ne tik gerbiamas, bet ir aukštinamas. Panašiai kaip dešinieji Lietuvoje, taip ir išėiviai daugiausia pritaria viskam, ką jis daro ar nedaro. Beveik be kritikos. Iš dalies todėl, kad herojus lengviau garbinti iš toli. Tačiau iš esmės – todėl, kad jis yra tapęs nepriklausomybės atgavimo simboliu. Lietuvis, kuris apgalvotai kalbėjo, nepabūgo Omonų, kietai ir užsispyrusiai siekdamas tikslų nesutiko su vakariečių politikų nuomone ir pasiekė savo. Jis buvo tas švyturys, parodęs pavojingą, bet sėkmingą kelią į išsilaisvinimą.

Jį tačiau turime vertinti ne vien tik už jo patriotizmą bei sugebėjimą atpažinti Lietuvos priešus ir juos atremti. Tai būtų ne pilnos apimtys politiko išvaizda. Trūksta dviejų šiandien svarbių politinių aspektų: ekonominių klausimų išsprendimo ir daugumos tautos sujungimo. Išskylančiame pavojuje iš Maskvos mūsų padėtis susilpnėja, jei liekame ekonomiškai vargingi ir savyje susiskaldę. Tuo

labiau, kada tas pavojus gali trukti bent kelerius metus.

Baiminimosi kalavijas virš galvos gali mus sukaustyti į tautą be progreso, be vilties ir pilną tarpusavio neapykantos. Amerikoje, giles ekonominės depresijos metu, tuometinis prezidentas Franklin D. Roosevelt sakė, kad nėra ko bijotis, išskyrus pačios baimės. Baimės, kuri sukausto protinę veiklą, veda į neviltį, visus įtaria ir daug ko nepakencia. Atpažinę tikrus pavojus, negalime pasilikti tik baimingai nusiteikę ir tuo vadovautis. Manyt, kad tokiame Žirinovskiu tas labai patiktų: patys sukluptume ekonomiškai ir susipjautume tarpusavyje, vien todėl, kad iš baimės neprotinai elgtumėmės.

Dauguma išėivių norėtų, kad Vytautas Landsbergis būtų tas politikas, kuris mūsų tautai padėtų ne tik apsiginti nuo priešų, bet ir vesti gerą vidinę politiką. Nemažai jų tačiau nedaro reikiamo skirtumo tarp pagarbos Landsbergio asmenybei ir vidaus politinės padėties. Toks nusiteikimas ir vėl parodo daugumos išėivijos politinio galvavimo primityvumą, kada simpatijos asmeniui nustelbia norą ir reikalą pasizūrti į Landsbergio konservatorių partijos nuopelnus ir galimybes. Antra vertus, išėivija iš viso mažai domėjosi politinėmis sąvokomis ir tarpkariu partijų likučiu veikla. Užtat toks Landsbergio ankstesnis nepartiškumas yra jai patrauklus. Nereikia tada varginti sužinoti ir suprasti įvairių politinių partijų Lietuvoje programas ir veiklą vidaus reikaluose. Kadangi dabar valdžioje yra buvę komunistai, tai opozicijai beveik viskas atleidžiama ir jai dėl visko pritariama.

Žinoma, taip neturėtų būti, ypač, kada reikia pasikeitimų opozicijoje. Jonas Daugėla dėl to pažymi (*Draugas* 1993.12.10): „Tačiau Lietuvoje vadovauti

Pokario Lietuva rezistencijos dainose

ALDONA
KAČERAUSKIENĖ

Lietuvos Atgimimo pradžioje išgirdome raginimą: „Kiekvienas Tėvynės labui darykite tą, ką galite“. Tuomet rimtai svarstiau, kokio darbo galėčiau imtis. Iš tiesų ką gali nuveikti lietuvių, prieš ketvirtį amžiaus baigusi universitetą su vilko bilietu? Iki šiol saugomoje charakteristikoje įrašyta: „Paliekama didesnei mokyklos direktoriaus kontrolei ir atsakomybei“.

Tokio direktoriaus ne tik neatširado, bet netgi korektorių darbas taip charakterizuotai absoliutei daug kam atrodė per didelę prabangą. Tuometinis *Komjaunimo tiesos* redaktorius negudravo: „Taip, mums korektorių labai reikia, betgi jūs nekomjaunuolė. Pas mus dirba tik komjaunuoliai“. Keletą mėnesių beprasmiškai pavaikščiojusi iš įstaigos į įstaigą ieškodama darbo, nusprendžiau persikvalifikuoti – mestis į prigimčiai svetimą, bet toliau nuo ideologijos esančią sritį.

Tuo tarpu laikas metai po metųėjo Lietuvos naudai. Pagaliau spaudos puslapiuose ir erdvė salų tribunose prasidėjo karšti istorikų debatai dėl 1940-ųjų ir vėlesnių metų įvykių Lietuvoje, iš pradžių nedrąsiai, o toliau vis drąsiau ir gausiau ėmė rodytis straipsniai apie Lietuvos pokario rezistenciją, o jiems iš paskos sekė buvusių „istriebitelių“ rezonansas. Iš šalies stebint šį procesą, savaimė kilo klausimas: kodėl nesutariantieji nesiremia mūsų tautos epu – pokario metais gimusia gausia tautosaka? Man, užaugusiai mažame Švilpiškių kaimelyje (Pasvalio raj.), iš kurio nė vienas vyras nebuvo

partijai pasiliko tie patys asmenys, kurie nuvedė savo partiją į pralaimėjimą. Tad nenuostabu, kad opozicija dabartinėje Lietuvos Seime nesugeba sukurti nei kūrybingos, nei pozityvios veiklos. Šias pastangas konservatoriai norės susidoroti su savo konkurentais, kitais dešiniaisiais, panašiais metodais, kokius jie kartais vartojo prieš centristus? Tikėdami tik konservatorių, ar išėiviai tikrai žinos, kas yra tautos išdavikas ir kas tik siūlo kitokią nuomonę. Apskritai paėmus, ar išėivija ir šituo atveju neturės jokios itakos ir tik rinks pinigų – nes dar neparodė nei noro, nei sugebėjimo pasižiūrėti, kas darosi politiškai Lietuvoje? Nemanymume, kad Vytautas Landsbergis, mokslo žmogus ir politinis mąstytojas, būtų pagerbtas tokiu neišprususiu lojalumu ir nelaimingu politiniu vergiškumu. Antra vertus, dalis išėivių, rimtai pastudijavę visas partijas, ras konservatoriuose teigiamų aspektų ir juos remis.

Visgi tokio politinio vado, kurio profesorius Vytautas Landsbergis galėtų būti, Lietuvai reikia. Ką LDDP nedarys derybose su Maskva, je bus apšaukti patsidavėliais, o pasitarimuose kur nors nusileisti reikia. Landsbergiu tauta labiau pasitikėtų, jei jis eitų į derybas. Įvykdyti efektyvias ekonomines programas ir paskatinti susiveržti dar labiau diržus reikia užsispyrusio ir ryžtingo politinio vado.

Pokario Lietuvos partizanų būrys – Prisikėlimo apygarda, Maironio rinktinė, Mindaugo tėvūnija, veikęs Raseinių-Radviliškio ribose. Visi žuvę. Nuotrauka daryta 1949 metų spalio mėnesį, išryškinta 1992 metų spalio mėnesį.

išėjęs į mišką, nors netoliese stūksojo saugi didžiulė Žaliosios giria, iš kurio nebuvo išvežta į Sibirą nė viena šeima (regis, pakankamos prielaidos objektyvumui), ausyse tebeskambėjo iš tisi dainų tekstai ar atskiri jų posmai.

*Atėjo azijatas
Po motinos langu
ir šaukia: „Motin, motin
Kur yr tavo sūnus?“
Bet motina tylėjo,
Neišdavė sūnaus
Užtai ji po Sibirą
Ilgus metus vergaus.*

Atsirado tos dainos po karo. Naujos, iki tol negirdėtos, sukurto nežinomų autorių, sklindančios iš kaimo į kaimą, taikliai nusakančios situaciją, į kurią

kitais susigrupavimais. Jei Landsbergis labai aktyviai ragins išėivius remti tik konservatorių partiją, tai kokia bus jo tikroji rolė kaip opozicijos vado, dešiniųjų vadovo, kuris turėtų visus sujungti? Kas pasidarys, jei konservatoriai norės susidoroti su savo konkurentais, kitais dešiniaisiais, panašiais metodais, kokius jie kartais vartojo prieš centristus? Tikėdami tik konservatorių, ar išėiviai tikrai žinos, kas yra tautos išdavikas ir kas tik siūlo kitokią nuomonę. Apskritai paėmus, ar išėivija ir šituo atveju neturės jokios itakos ir tik rinks pinigų – nes dar neparodė nei noro, nei sugebėjimo pasižiūrėti, kas darosi politiškai Lietuvoje? Nemanymume, kad Vytautas Landsbergis, mokslo žmogus ir politinis mąstytojas, būtų pagerbtas tokiu neišprususiu lojalumu ir nelaimingu politiniu vergiškumu. Antra vertus, dalis išėivių, rimtai pastudijavę visas partijas, ras konservatoriuose teigiamų aspektų ir juos remis.

Visgi tokio politinio vado, kurio profesorius Vytautas Landsbergis galėtų būti, Lietuvai reikia. Ką LDDP nedarys derybose su Maskva, je bus apšaukti patsidavėliais, o pasitarimuose kur nors nusileisti reikia. Landsbergiu tauta labiau pasitikėtų, jei jis eitų į derybas. Įvykdyti efektyvias ekonomines programas ir paskatinti susiveržti dar labiau diržus reikia užsispyrusio ir ryžtingo politinio vado.

pateko Lietuva, iš Rytų atslinkus klasių kovos teorijai ir praktikai. Žmones jas mokė vieni iš kitų, užsirašinėjo į sąsiuvinius ir dainavo, dainavo... norėdami paguosti save ir kitus, puoselėdami viltį sulaukti geresnių laikų. Neretai tos dainos, traukiamos senelių, moterų, paauglių, net vaikų – buvo vienintelė priemonė priešintis neręgto masto tautos naikiniui. Už jas buvo kišama į kalėjimus, tremiama į Sibirą, gaudoma ir šaudoma.

Prisimenu, gretimame Raciškių kaime (Pasvalio rajonas) vieną vakarą prie alaus ašosio pasigirdus šioms dainoms, į dangų šovė raudona raketa. Mat netoliese slėpėsi „istriebiteliai“. Netrukus prisistatė sunkvežimis automatais ginkluotų vyrų, kurie

Ne tokio, kuris pažadėtų tą, ko negalima pasiekti, bet tokio, kuris prašytų tautos laikino pasiaukojimo. Atgavus iš dalies prarastą gerą valią nepriklausančiųjų gretose, dešinė galėtų siekti taip reikalingos daugumos vienybės. Tam reikėtų atsiriboti nuo ekstremistų išsišokimų, prislopinti demagogiją, ieškoti bendradarbių panašiai galvojančių tarpe, kad būtų praplėsta palaikančiųjų bazė. Tik Vytautas Landsbergis pats gali to ryžtis ir norėti, ir taip įgauti reikiamą nusiteikimą ir užsilaikymą. Atrodo, tačiau, kad be dešinės persitvarkymo jo toks ryžtas neduotų vaisių.

Pasirodo dabar rimtas išėivijai uždavinys – galų gale protinai remti politines grupuotes ir išmintingai elgtis profesoriaus Vytauto Landsbergio atžvilgiu, kaip politiko, o ne vien tik kaip, nors ir teisingai tokiu pripažįtamo, tautos herojaus.

Jonas Pabedinskas

Antano Žekio sodyboje rado pulkelį dainuojančių kaimynų. Sodybos šeimininkas buvo suimtas, nugabentas į artimiausią Pumpėnų miestelį, naktį užmuštas ir, matyt, slepiant nusikaltimo pėdsakus, įmestas į šulinį. Jauno, sveiko, stipraus vyriškio netektis sukėlė neapsakomą skausmą šeimoms nariams, iki širdies gelmių buvo sukrėsti artimesnių ir tolimesnių kaimų gyventojai, tačiau dainos mūsų apylinkėse nesiliovė skambėti.

Nuo pat studijų pradžios, paraiginta mūsų mylimo dėstytojo Donato Saukos (dabar profesorius), užrašinėju tautosaką, tiesa, su ilgesnėmis ar trumpesnėmis pertraukomis. Tačiau šias dainas žmonės vengė dainuoti. Beje, joms jau užrašytoms buvo iškiles rimtas pavojus, kaip ir žmonėms. Nesaugu buvo jas laikyti ne tik privačiuose butuose, bet ir tautosakos archyve, kuriame kartas nuo karto buvo daroma „revizija“.

Situacija ėmė keistis, prasidėjus Lietuvos Atgimimui, kai žmonės pradėjo atsikratyti baimės. Vel šios dainos suskambėjo mūsų Tėvynės miestuose, bažnytkaimuose, kaimuose. Pasirodo, jos niekada ir nebuvo užmirštos, gyveno žmonių atmintyje, kaip didžiausia brangenybė buvo saugomos storuose sąsiuvinuose, dažnai kartu su šeimininkais pabuvusiuose Sibiro platybėse ir vėl laimingai grįžusiuose į Lietuvą.

Viską gerai apsvačiusi apsisprendžiau kaip galima daugiau pokario metu atsiradusių dainų įrašyti į magnetofoną, atiduoti į Tautosakos archyvą. Varėna, Prienai, Molėtai, Pakruojis, Birštonas, Druskininkai, Biržai, Pasvalys... Šeštadieniai, sekmadieniai, „raudonosios“ šventės, komandiruočių vakarai buvo pašvęsti šiam darbui, kuris vis

labiau traukė, kuriam atsiačiau siela ir kūnu, vėlesniam laikui atidėjusi sensacingų laikraščių skaitymą ir antrą planą nustūmusi namų rūpestius, apleidusi kolektyvinį sodą. Užrašų knygelėje gausėjo adresų. Nelaimės broliai ir sesės, „Sibiruos kentėjė, lageriuos kalėjė“, išsibarstę po visą Lietuvą, neįkūstoję gerų dainininkų rekomendacijų. Per trejus metus užrašiau apie du tūkstančius šių dainų, taip pat stengiausi parašyti pateiktųjų biografijas. Kai kurios jų išsiplėtė į apybraižas, kai kurios dėl laiko stokos vos spėjau pažymėti svarbiausius gyvenimo įvykius ir datas. Dainavo pavieniai žmonės, grupės, tremtinių ansambliai, kurie man ypač paliko neužmirštamą įspūdį.

Ar teko jums, mieli skaitytojai, girdėti dainuojant tremtinių ansamblių? Jeigu taip, be abejo, pastebėjote, kad aplink esančius scenoje sušvyti savotiška aureolė. Ne tik iš melodijos, iš žiaurios laikotarpio padiktuotų žodžių, bet ir iš, rodos, žmogaus jėgas pranokstančios kantonės. Netikėtai išsiakyrimas su taviške, svetimųjų nuniokojimui paliekamos sodybos, kurios su neapsakoma meile buvo gražinamos ir puoselėjamos metai po metų, karta po kartos, be galo sunki, ilga ir varginanti kelionė į nežinią, pakelėse išalkusiems žvėrimis su draskyti išmėtant mirusiųjų vaikų, tėvų, senelių, gimdyvių ir kūdikių lavonus, Sibiro šaltis, badas, parazitai, alinantis darbas, prižiūrėtojų keiksmai, patyčios ir vėl nauji kapi ir kryžiai Igaroje, Novosibirske, Krasnojarske, Jakutske, Ust Ločtime... Visa tai išalkyta tremtinių ir politinių kalinių dainose:

*Paskutinį kartą žengiant trobos slenksį
– Sudievu tau, troba, nes buvai brangi*

*Sudievu, kiemelį, po kurį vaikščiojau
Sudievu, varteliai, liekat atkelti.
(Druskininkai)*

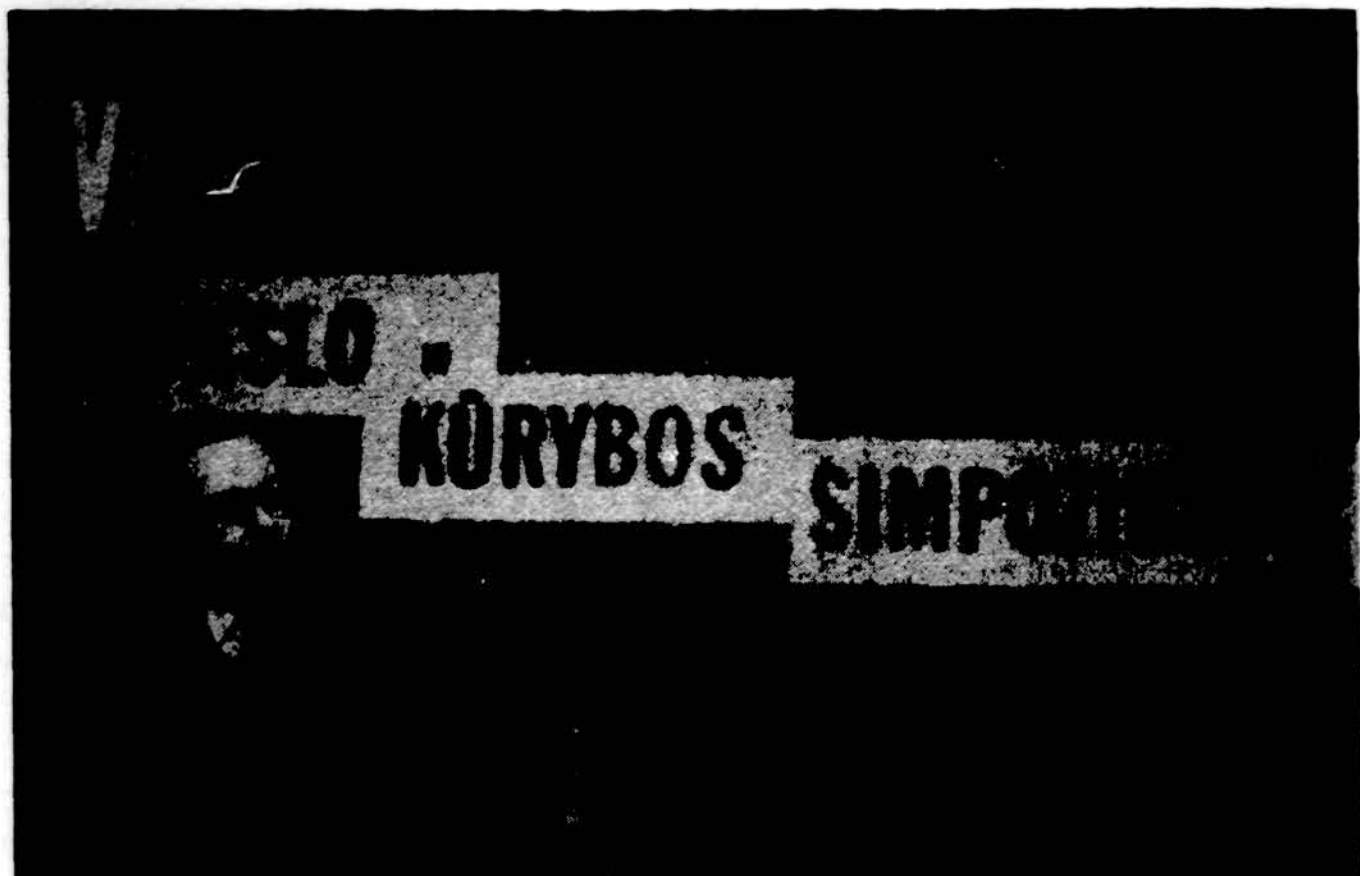
*Vagonuos troško mūsų žmonės,
Ausys apkurto nuo keiksmų.
(Alytus)*

*Ten toli, toli net už Uralo,
Kur glūdi amžina naktis.
Kasyklos prakeikto metalo
Lietuviams užmerkia akis
(Veiveriai)*

*Tolimam Novosibirske
Verkė su tavim taiga.
Virsk paukštele, kad parskristum,
Kelią surastum staiga.
(Varėna)*

*Čia šachtos, takai ir keleliai,
Čia tundra nuo amžių balta.
Nuo šaltio pamėlusios lūpos
Kartoja: „Ar grįšim kada?“
(Birštonas)*

„Kai išeko ašaros, sukepo širdis žiūrint į alkanų vaikų akeles ir ištiestas rankutes prašant duonos, susibūrę lietuviai pradėjo dainuoti. Dainavome liaudies.
(Nukelta į 2 psl.)

Vytautas Landsbergis kalba VIII Mokalo ir kūrybos simpoziumo metu, 1993 m. lapkričio 26 d. Pasaulio Lietuvių centre, Lemont, Illinois.
Jono Kuprio nuotrauka

Šiame numeryje:

Išėivija ir Landsbergis • Pokario Lietuva rezistencijos dainose •
Lietuvių opera stato Vytauto Klovo „Pilėnus“ • Parodos Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e • Eugenijaus Matuzevičiaus eilėraščiai • Atviras laiškas Kaziui Sajai • Laiškai redakcijai

Pokario Lietuva rezistencijos dainose

(Atkelta iš 1 psl.)

partizanų dainas, kurias išmokėme dar Tėvynėje. Daug dainų sukūrėme ir čia. Iš kancios ir tėvynės ilgesio. Mūsų dainų atėdavo pasiklausyti vietiniai gyventojai. Žodžių nesuprasdavo, bet tikriausiai jiems būdavo gražu, nes atidžiai klausydavosi", pasakojo man buvusios tremtinės Natalija Kudrauskienė ir Marytė Babakinienė, dabar gyvenančios Druskininkuose, dainuojančios tremtinių ansamblyje, kadaise viename vagone keliavusios į tą šalį, kur „vysta geles, kur skęsta kiekviena malda, kur ašarom permirkęs smėlis, kur verkia motina sena".

Greitai pildėsi vaikystės metais išmoktas dainų repertuaras. Vienos jų paplitę po visą Lietuvą, kitos būdingos tik tam regionui ar net apylinkėi, ypač tos, kuriose apdainuojami autentiški įvykiai, minimi vietovardžiai, žuvusių partizanų pseudonimai. Atsivėrė plati tuometinio gyvenimo panorama.

Tautosakoje pokario laikotarpis užfiksuotas kaip rezistencija okupantams. Pirmiausia krinta į akis Lietuvoje siautėjusios teroras, smurtas, plėšikavimai, nežmoniškumas susidorojimas su žmonėmis.

Lietuva – mano mylimas kraštas, O aš čia šaudomas esu.
(Druskininkai)

Brolius surakintus Sibiran išvarė, Žirgus pabalnotus pasiėmė sau.
(Pasvalys)

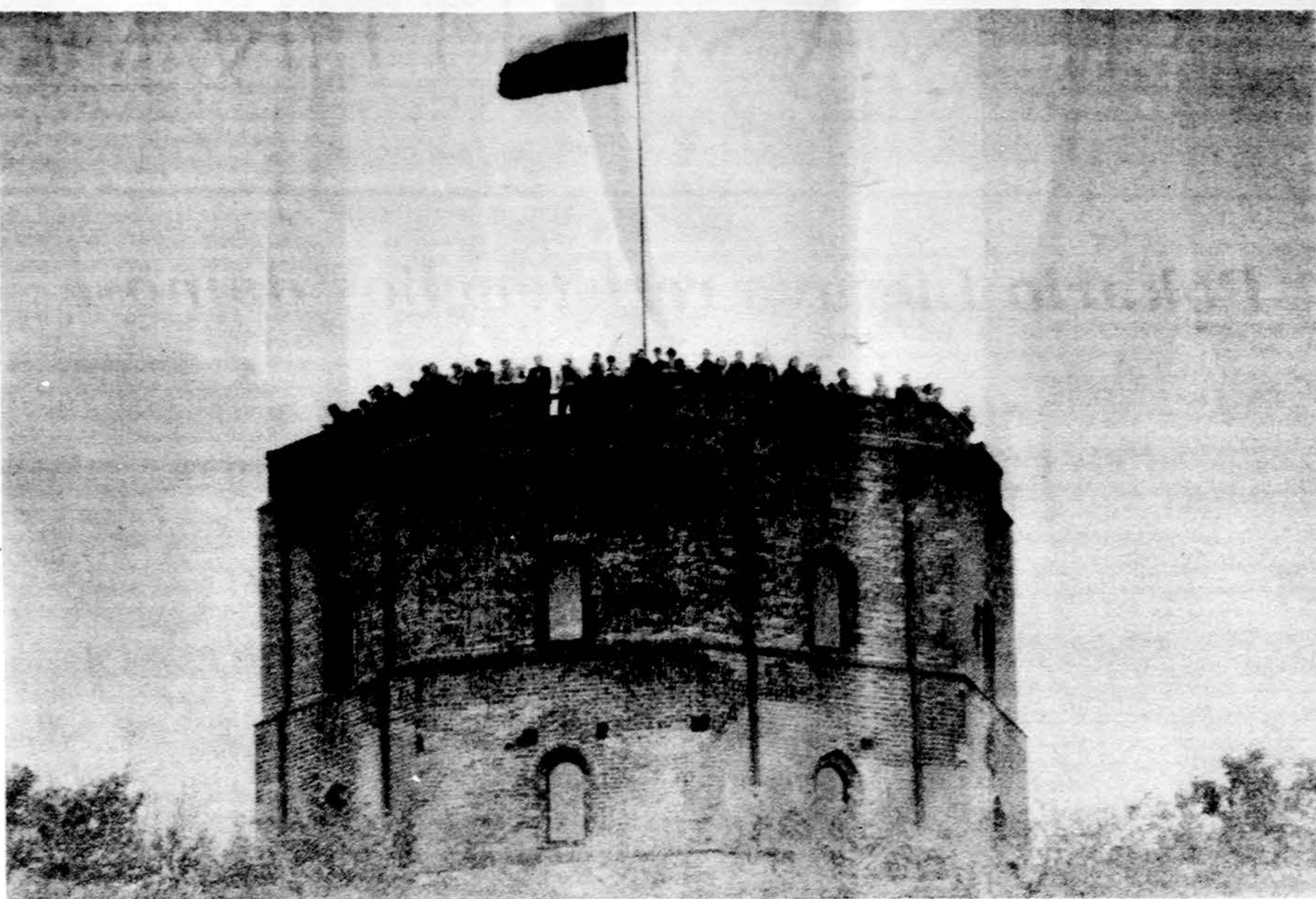
Enkavediste, ko taip dažnai Tu mano tėviškę lankai? Ar ašarota aš tau graži, Kad mano turta grobi, veži?
(Prienai)

Brolių jau rusai nušovė, Tėveli Kalėjime kankini.
(Biržai)

Padėti, į kurią buvo įstumta Lietuva, apibūdina Varėnoje užrašytas dainos posmas:

Visa Lietuva atsidūrė kalėjime, Ir kas ją iš laisvės išves?

Argi galėjo su tokia situacija taikstytis Lietuvos vyrai, išgudry-

Trispalve, iškelta Gedimino kalno pilies bokštas nuo 1989 metų.

ti tautinio patriotizmo dvasia, kurių daugumai grėsė pavojus padėti galvas okupacinės kariuomenės gretose? Prateję Saules ir Žalgirio mūsų žūtūtes grumtynės su pavergėjais, tik dabar atėjusiais iš Rytų, pakeitę „arklą, knygą, lyra" į šautuvą, jie stojo į nelygias kautynes su okupantais. Už save, savo jaunus žmonas, mažus vaikelius, už Lietuvą.

Moskvos plėšikai nori Ilgainiui pavergt mus. Jūs patys tuoj ugnyje Nudėsite nagus.
(Kupiškis)

Tiesa, savęs mažiausiai gaila, kai okupantų trempiama Tėvynė:

Mums buvo gaila palikti sodžius, Gimtą bakūžę ir namus. Bet mes išgirdom Tėvynės balsą, Josios dejonės ir skausmus
(Varėna)

O koks sunkus erščių kelias Mūs partizanų Lietuvos. O dar sunkesnės tos grandinės Ant rankų tėviškės brangios.
(Alytus)

Jie vis tiekėjo į miškus, jungėsi į būrius, kaip galėdami priešinosi okupantų įvedamai tvarkai, nors puikiai žinojo, koks likimas laukia:

O kai numes mane ant gatvės, Bus daugel daugel pajaukos.
(Varėna)

Dainų posmai pilnai patvirtina, kai kurių autorių pastebėjimus, jog „Lietuvoje rezistencija buvo bendra ir visuotinė, apėmusi visą tautą, visus luomus ir visas partijas".

Pokario dainose partizanai pabrėžtinai traktuojami kaip savo Tėvynės patriotai, jos žmonių gynėjai:

Žaliajame kaime užaugo trys sūnūs, Ir gailiai vaitojo naktis. Trys sūnūs – tvirti ažuolai. Išėjo į kovą gint mūsų nuo rusų, Aukojos Tėvynei narsiai.
(Molėtai)

Aistis J. Atspara. Šiaurės Atėnai. 1990. VIII. 29.

Tau akis ne motina užmerkė, Tau sesutė vainiko nenupins. Tau brolielis karsto nepadarė: Tu – Tėvynės karžygis narsus.

Išėjo brolis naktį Į giria pas draugus. Išėjo, kad būtų laisvas Mūs tėviškės dangus.
(Kupiškis)

Jis krito ant žemės nušautas, Ir gailiai vaitojo naktis. – Už tave, Tėvyne brangioji, Šiandieną užmerkiu akis.
(Prienai)

Lygiai toks požiūris į partizanų užsifiksavo mano vaikishoje sąmonėje.

Nei mūsų, nei aplinkiniuose kaimuose miškiniai (taip mūsų kraštuose buvo vadinami partizanai) nenužudė nė vieno žmogaus, neapipilė nė vienos šeimos. Gyventojai juos gerbė už pasipriešinimą tuo metu Lietuvoje prasidėjusiam istrebelių plėšikavimui baltos dienos viduryje, prievartiniam varymui į „kolchozus" (mūsų kaimo valstiečiai miškiniams buvo dekingi už bent kiek atitolintą kolektyvizaciją, už tai, kad dar vieno ar dviejų derlių grūdus galėjo susipilti į savo klėtis). Todėl žmonės jiems kiek galėjo padėjo maistu, rūbais, drobės atražomis tvarsčiams. Kai Pumpėnų miestelyje ant grindinio pasirodė nutęksti jų išniekinti kūnai, žmonės apėmė siaubas, nes tokio barbariško niekas nebuvo nei regėjęs, nei girdėjęs. Netgi motina ir močiutė, neapsakomai sielvartaujančios dėl neseniai mirusio mano tėvo, o jų – vyro ir sūnaus, ištarė mano vaikishai ausiai siaubingus žodžius: „Laimingas, kad numirė, neteko matyti tokių baisių".

Artimieji, šeimos nariai žuvusiuosius aprauda kaip didvyrius, stoisčiai išgyvena netekimo skausmą:

Mama suklupus pradėjo melstis, Sesė raudavo: „Jau nėra", O tėvas tarė: „Savo atliko. Jo pareiga buvo šventa".
(Prienai)

Beje, nemažai rasime posmų, guodžiančių artimuosius, ypač motinas ir mylimąsias:

Tau uždrausta pas jį nueiti, Nušluostyt kraują nuo kaktos Ir paskutinį kart priglausti Prie mylinčios širdies karštos.

Nušluostyt kraują jiems vėjelis, Verks upės akmenys šalti, Danguis beribę degs žvakelės – Žvaigždžių veideliai nekalti.
(Alytus)

Neverk, mano brangi mergaitė, Neverk manęs ir neliūdėk. Tik atsiklaupus prie kapelio „Sveika Marija" sukalbėk.
(Varėna)

Tos dainos įkvėpė kovos dvasios, ragino pakeisti kritusius brolius. Sielvartauti dėl žuvusių nebuvo laiko. Štai partizano prie-

sakas, dainos žodžiuose ataidintis iš kapo:

Jūs, mieli draugai, kovokit, Vykite plėšikus. Kada bus laisva Tėvyne Ir geriau mums bus.
(Varėna)

Kai kurių dainų autorės yra moterys. Apie tai liudija dainų tekstai ir pateiktųjų pasakojimai. Neretai žuvus mylimiesiems, jų atminimui mergaitės kurdavo dainas iš sielvarto, prisiminimų, Tėvynės meilės.

1990-ųjų rudenį Varėnos tremtinių ansamblis dainavo:

Miela dainele, ramink širdelę, Nes jau brangusis nelankys. Užgeso akys pačioj jaunystėj, Pačiam žydėjimo laike.
(ir t.t.)

Baigus dainuoti Marytė Valentukėnaitė-Baublienė pakomentavo: „Šią dainą sukūrė Onutė Karpytė. Ta daina skirta mano broliui Valentukėnui Vincui – Liepai, kilusiam iš Mergežerio kaimo".

Pokario metu atsiradusiose dainose nevyrauja nei keršto, nei neapykantos, kuria vis dar tebe- liepsnoja pokario „aktyvistų" širdys ir kurios genami jie griau- na ką tik pastatytus paminklus, kurpia anoniminius laiškelius, grasina. Tų dainų leitmotyvas – laisvės troškimas Lietuvai ir gyvoji auka už ją, tikėjimas išsi- vadavimu, pasiklojimas Dievo teisingumu. Jos išpranašavo mūsų Tėvynės Atgimimą:

Ir vėl plazdės miela Trispalvė, Skambės garbė laisvos tautos. Ir miškai, kalnai, upės, slėniai Garbingai laisvę atkartos.
(Birštonas)

Kur sudegė sodyba, Nauja graži žvilgs. Kur žuvo partizanai, Bijūnai ten žydės.

Ir vėl klestės Tėvyne Graži, laisva, jauna, O broli partizanų Mūsų gaudai daina.
(Kupiškis)

Ant kalno Gedimino Trispalvė plešusios, Skambės gitaros stygos, Mūs broliai uždainuos.
(Biržai)

Pilėnų dvasia Lietuvių operoje

JUOZAS KONČIUS

Iki šių dienų dar nėra tiksliai istorikų nustatyta, kur buvo ta legendarinė Pilėnų tvirtovė, kuri saugojo kraštą nuo besiveržiančių kryžiuočių. Gal stovėjo ji ant stačių Nemuno krantų. Nevėžio santakoje, o gal ant vieno iš tų tolyn į vakarus palei Nemuną išsidėsčiusių piliakalnių. Ateitis kada nors gal atskleis mūsų protėvių supiltų piliakalnių paslap- tis, kartu ir Pilėnų.

Muzikine forma Pilėnų dvasią atkūrė Lietuvių opera šių metų balandžio 17 dieną Čikagoje ir išves į rampas šviesą kompozito- riaus Vytauto Klovos herojinę operą „Pilėnai". Šios operos vi- suomenė jau seniai nekantrauda- ma laukia.

Norėdami bent trumpai mūsų visuomenę supažindinti su „Pilė- nu" opera, užkalbinome Lietuvių operos meno vadovą-dirigentą Alvydą Vasaitį ir paprašėme, kad jis papasakotų mums apie tai, ką girdėsime ir kuo gėrėsime, dalyvaudami „Pilėnų" premje- roje balandžio 17 dieną Morton High School auditorijoje, Cicero, Illinois.

– Pirmiausia, maestro, prašy- tume Jus bent trumpai supažin- dinti mūsų operos lankytojus su kompozitoriaus Vytauto Klovos „Pilėnų" opera. Lietuvoje ši opera yra gan populiari ir dažnai sta- toma, išėjimoje daugumai visuo- menės ji dar nėra labai žinoma.

– Atsakydamas į Jūsų klausimą, noriu pabrėžti porą svarbių momentų. Statome „Pilėnus" – tai lietuviška opera. Amerikos premjera, o puoselėti lietuvišką muziką tai viena iš svarbių Čika- gos Lietuvių operos uždavimų. Šiuo atveju nepaprastai malonu statyti lietuvišką operą, kurios kūrėjas mūsų tarpe, kuris pats aktyviai dalyvauja šios operos įgyvendinime išėjimoje. Operos autorius-kompozitorius Vytautas Klova. Apie jo asmenį, jo kūrybi- nį indelį muzikiniame pasaulyje, tikimės, išgirsime kitom progom įvairių pokalbių remuose. Norė- čiau tik pažymėti, kad kompozito- rorius maloniai sutiko suderinti šios operos redakciją taip, kad mūsų sąlygom jį skambėtų jo po- žiūriu ir mąstysena atitinkanti pirminį sumanymą.

Trumpai apie pačią „Pilėnų" operą. Manau, kad jos turinį iš tikro žino ne vienas būsimasis klausytojas. Pati opera parašyta ir pirmą kartą Lietuvoje pasta- tyta 1956 metais. Tai keturių veiksmų istorinis veikalas – veiksmas vyksta Gedimino lai- kais. Kaip rašoma Vandos Dau- girdaitės-Sruogienės Lietuvos is- torijoje, „1336 metais kryžiuočiai įsibrovė į Lietuvos gilumą, apgu- lė Pilėnų pilį prie Nemuno. Pilies gynėjų vadas kunigaikštis Margi- ris, nebegalėdamas atsiginti nuo keleriojų stipresnių vokiečių jė- gų ir nieku būdu nenorėdamas pasiduoti, patsai padegė pilį ir drauge su kitais jos gynėjais kar-

Alvydas Vasaitis

žygiškai žuvo jos liepsnose... Pilė- nų gynėjai su savo vadu Margiriu sutiko geriau žūti liepsnose, negu tapti savo amžino priešo vergais".

– Lietuviškos operos pastaty- mas yra susijęs su daugybe tech- ninio klausimų, kaip dekoracijos,

pastatymų režisuoti Lietuvos Operos ir baleto teatro vyriausias režisierius Eligijus Domarkas. Dekoracijos gaminamos Lietuvos operos ir baleto teatre, pagal dailininkės Janinos Malinauskai- tės eskizus, specialiai sukurtus šiam spektakliui. Rūbai, tos pa- čios dailininkės suprojektuoti, bus skolinami iš Lietuvos operos teatro. O iš Vilniaus atvykstani- čiu svečių aktorių muzikiniu pa- ruošimu rūpinasi Lietuvos Ope- ros ir baleto teatro dirigentas ma- estro Vytautas Viržonis.

– Kokia yra numatyta šios ope- ros solistų sudėtis: kas pasirodys iš vietinių ir kokias roles atliks svečiai solistai iš Lietuvos?

– Pagrindinius vaidmenis šio- je operoje dainuoja svečiai solis- tai. Scenoje girdėsime jau mūsų- se gerai pažįstamus: Reną Milke- vičiūtę, Arvydą Markauską, Vir- gilių Noreiką. Pirmą kartą mū- sų scenoje pasirodys mezzo- sopranas Vitalija Šiškaitė. Pas mus jau viešėjo, bet soliniuose vaidmenyse pirmą karą bus gir- dimi Arvydas Juozapaitis ir Liu- das Norvaiša. O iš vietinių „Pilė- nuose" girdėsime Bronių Maciu- kevičių, Vaclovą Momkų, Juliją Savrimą, Vytautą Šimkų.

– Lietuviškų operų lankytojai su malonumu klausia operas, kuriose plačiau pasireiškia choras. O kaip „Pilėnuose", ar daug bus chorinio dainavimo? Kalbant apie chorą, kyla ir kitas klausimas – ar daug choro tartininkų esate numatę kvieisti iš Lietuvos?

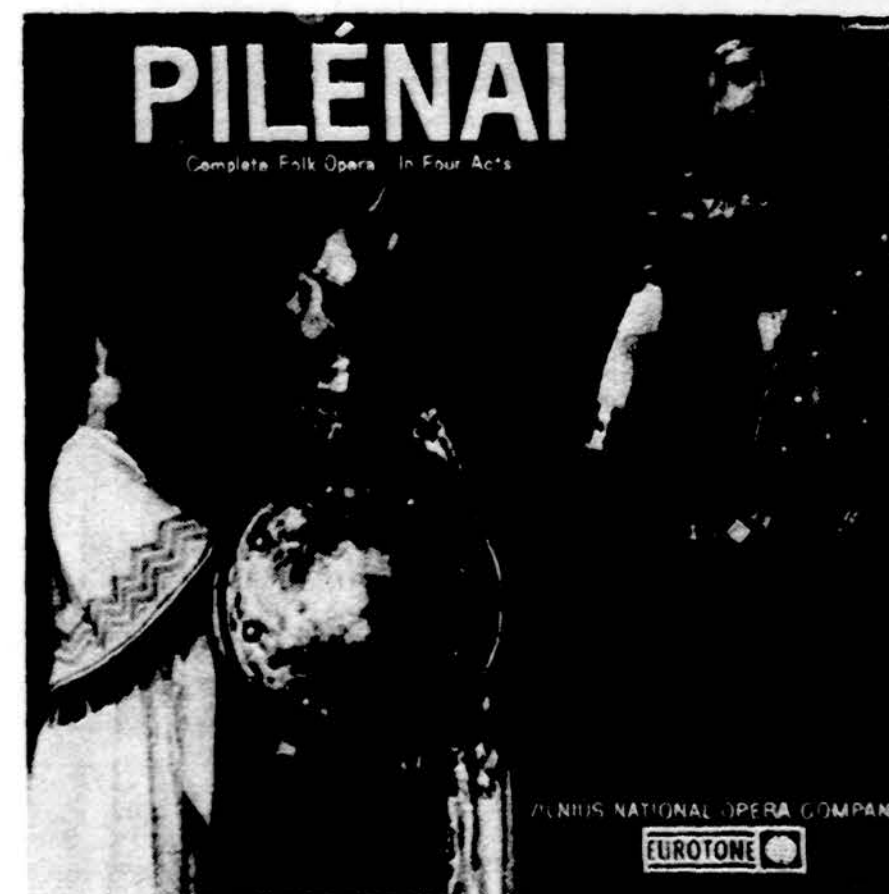
– „Pilėnuose" yra daug ypa- čiai gražių chorinių momentų. Šioje operoje chorui tenka rimtas muzikinis vaidmuo. Mūsų choras

šią operą pirmą kartą dainuoja, tačiau visi gerisi Vytauto Klovos sukurtu muzikiniu grožiu. Choro uždutis plati ir sunki, tačiau visi atsakingai ruošiasi būsimai premjerai, jau nuo sezono pra- džio repetuojant dukart į savi- šiam spektakliui. Rūbai, tos pa- čios dailininkės suprojektuoti, bus skolinami iš Lietuvos operos teatro. O iš Vilniaus atvykstani- čiu svečių aktorių muzikiniu pa- ruošimu rūpinasi Lietuvos Ope- ros ir baleto teatro dirigentas ma- estro Vytautas Viržonis.

– Kiekvienoje operoje publika pagauna iš visumos išsiskiriantys muzikiniai perlukai, ir kuriuos klausytojai jautriau reaguoja ir labiau ploja. Gal galėtumėte pa-

minėti vieną kitą, kurie „Pilė- nuose" neturėtų praeiti nepaste- bėti.

– Tik vieną kitą perliuką pa- minėti tikrai sunku, nes visoje operoje taip apstu muzikos, kuri kiekvienam klausytojui patiks. Kiekvienam veiksmas kaip nors ra- sime. Paminėsiu kai kuriuos ryš- kesnius momentus: pirmame veiksmo choro dainuojama svečių daina, daug kartų pas mus kon- certuose girdėta Udrio daina, la- bai sudėtinga Egles arija, tikrai efektinga Rūtenio arija, trečio veiksmo pilėniečių choras ypač turtingas lietuviškom temom, pa- galiau didysis tercetas prieš fi- baliu ploja. Gal galėtumėte pa-

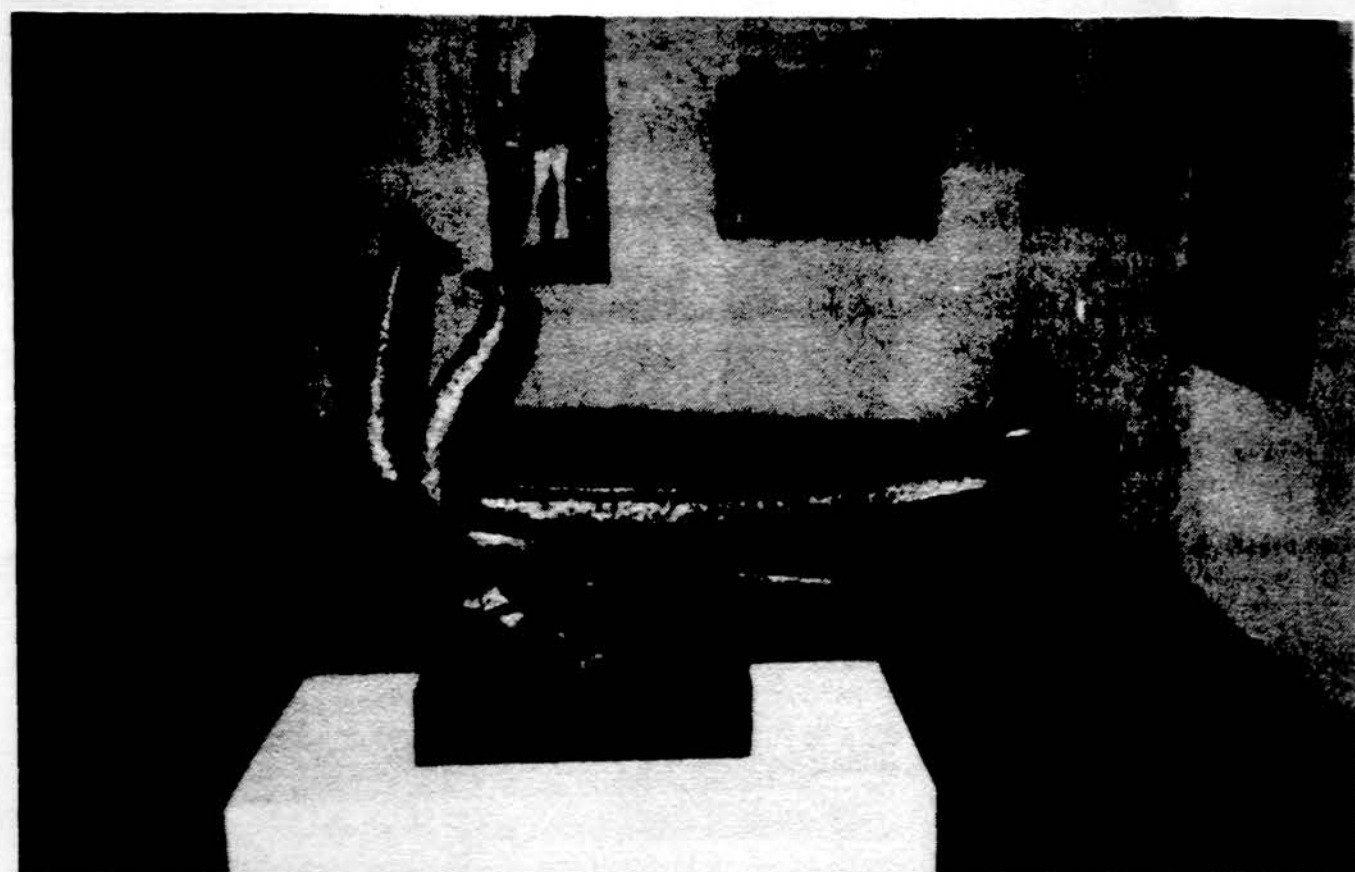
Lietuvos Operos Vilniuje išeitusių Vytauto Klovos „Pilėnų" plokštelių voko viršelis.

Mūsų dailės ramybė ir nerimas

DANAS LAPKUS

Lietuvių dailės muziejus Lemont, Illinois, užbaigė 1993-ųjų, kviesdamas aplankyti parodas „Odiseja II – École des Arts et Métiers“ ir „4 – Eivaitė, Lukaitė, VisGirda, Žumbakienė“ (tarp kitų). Vaziuodamas iš Čikagos į Lemont'ą ju apžiūrėti kažkodėl vietoj greitkelio pasirinkau vaiduoklių legendomis papuoštą Archer'į, spaudžiamą gūdaus miško, viliojančio išjungti radijo imtuvą ir svajoti. Ties Hometown'u prisiminiau pernyktę parodą „Odiseja I“. Joje pokarinio Freiburg'o lietuviška dailės mokykla dar kartą atsiskleidė įvairiaspalviu spektru darbų. Pavadinata Odiseja, paroda akcentavo egziliuotus bruožus dailininkų kūryboje, gražiai parodė, kokius vaisius Amerikoje subrandino lietuviški daigai. Kirsdamas Calumet kanalo tiltą, ėmiau spėlioti, kokią tasą pernyktę Odisejos sėkmė ras Odisejoje II? Tas „I“ laikė savyje nemažą galimybių: gal bus ekspozicijai jau freiburgiečių vaikų kūrinių, o gal tų lietuvių autorių, kurie nedvejodami įsijungė į „tikrą“ amerikiečių meninį gyvenimą, gal pirmosios bangos imigrantų darbai (nors tai ir nechronologiška? „Greičiau, greičiau“, – nekantriai spaudžiu „gaza“ pro Ateitininkų namus. Radar detektorius nespeja kaip reikiant cypėti, o užpakaly jau ūkauja ir blykiai policijos patrulis. Policininkas klausia, ar ne i Pasaulio centra skubu. „Yes, Officer“, sakau. „Bilieto“ vis neduoda – bara. Paskui šalia mano automobilio numerio apšviečia prožektoriumi balta blyną su raidėmis LT bei kita Vasario 16 privaloma atributika ir, netikėtai sypeltes, apibendrina: „We both came from the right country. Laimingai“. Štai aukščiausias tautiškumo rodiklis! Štai lietuviškos laikymo prasmė!

Labai pakiliai nusiteikęs įeinu į parodos salę. Geri profesionalūs kūrinių. Bet kur lauktas naujo atradimas? Kur meno jėga? Tik po valandėlės susivoki, kad dauguma darbų ne kartą viešai matyti arba beprasmiškai panašūs į matytuosius. Išskirtines Juozo Mielulio kompozicijas. Dailininkas tėsia egzistencialistinė kosminės erdvės ir individo santykio tema, priešpastato buitį ir sterilų vakuumą. Ryškios, net kiek „cheminės“ spalvos Mielulio paveiksluose dera į vieningą, apgalvotą koloritą. O pati paroda tik mažesnio mastelio Odisejos I atkartojimas. Gal ir kūrinių tie patys? Susirades pernyktį katalogą, dar kartą pasidžiaugiu gražių bendro pobūdžio straipsnių, reprodukcijomis, bet negaliu rasti nė vieno atsakymo į kilusius klausimus. Parodos darbų sąrašo nėra. Nežinau, ar reprodukuoti kūrinių buvo Odisejoje I, ar tik

Bendras parodos „Odiseja II“ vaizdas Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e – priekyje skulptoriaus Juozo Pivoriūno „Porelė“, 1963, 13", pluoštinis stiklas. Liudo Šlenio nuotrauka

šiaip atspindi dailininkų pasiekimus. Imu naują Odisejos II katalogą – toks pat gražus ir malonus, bet vėlgi – nėra sąrašo. Gaila, kad į parodas ruošia įdėtas darbas ir pinigai nepavirto dokumentiškai vertingu meno istorijos faktu.

„4 – Eivaitė, Lukaitė, VisGirda, Žumbakienė“ pradžiugino dviem tapybos darbais – „Jūratė ir Kastytis“ ir „Eglė žalčių karalienė“. Abu nupiešė Indrė Lukaitė iš Indianos, absoliuti parodos čempionė. Lukaitė pralenkė savo kolegas jau tuomet, kad lietuviškoje kultūros erdvėje beveik nebuvo matyta (netikėta, neatsibodusi, paslaptinga ir t.t.). Bet svarbiausia patys paveikslai. Dailininkė pagrindus savo tapybai naudoja senus langus, tepdama dažus ant užpakalines stiklo puses. Kiekvienas tapybos pagrindas, ar tai būtų drobė, popierius, metalas, suteikia savo atspalvį paveikslui. Kiekvienas, tik ne stiklas! Todėl Lukaitės kūriniuose matome gryną dažą. Stiklo paviršiuje kiekvienas potėpis ne susilieja su kitais, bet matomas ryškus ir išraiškingas. Lukaitės potėpiai drąsūs, ilgi, galdikiški. Jais dailininkė pasiekia sodrios spalvų gamos. Labai efektinga Lukaitės tapoma nuogo kūno spalva. Konkretiau jai įvardinti prireiktų visos pastraipos, o trumpai sakytume, „kaip iš pieno plaukusi“. Daug dėmesio dailininkė skiria juodai spalvai, kuria nubrėžti figūrų kontūrai (savotiškas pagarbos ženklas giminei vitražui?) ir tamsinami kiti dažai.

Legendos, patarlės, šiaip posakiai ar zodiako ženklai yra mėgstamos Lukaitės kūrybos temos. T.y. galetume sakyti, kad dailininkės kūryba literatūriška. Ši, tariama silpnumą Lukaitė pavertė privalumu. Pavyzdžiui, stiklo paviršiuje išrašiusi tekstą, menininkė vaizdais įkūnija kiekvieno žodžio prasmę,

pasiekdama netikėtus literatūros ir vaizduojamojo meno sintezės efektus.

„Jūratės ir Kastyčio“ kompozicija puiki. Jautriai išbalan-

Vytautas Remeika Jūratė, 1969, Aliejus, 20" x 50"

Lietuvių operos „Pilėnai“

(Atkelta iš 2 psl.)

nalą ir pats chorinis finalas – sušildymo scena. O čia tik dalis gražiosios muzikos „perliukų“. Manau, kad kiekvienas atsilankęs galės pasirinkti savąjį.

– O pabaigai: kokie būtų Jūsų troškimai bei pagėdavimai, kuriuos Jūs norėtumėte perduoti ne tik Čikagos lietuviams, bet ir visiems Lietuvių operos bičiuliams plačiojoje Amerikoje?

– Turbūt vienintelis prašymas – visokeriopos paramos. Čikagos Lietuvių operos kolektyvas aštuonis mėnesius intensyviai repetuoja, paskutines kelias savaites prieš spektaklį net ir kasdien, kad „Pilėnų“ opera galėtų išvysti rampos šviesą vienintelį kartą, 1994 m. balandžio 17 d., tai reikalauja daug pasišventimo ir pasiaukojimo iš viso kolektyvo. Choro valdyba, vadovaujama Vaclovo Momkaus, dirba visus metus, intensyviai kaupdama lėšas šiam spektakliui, ieškodama mecenatų. Be jų dosnumo nė vienas spektaklis nei praeityje, nei ateityje neįmanomas. Didžiausias mums atpildas būtų tą sekmadienį, kad žvelgiant nuo scenos nebūt matyti nė vienos tuščios vietos Morton auditorijoje. Tai būtų didžiausia pagarba kompozitoriui Vytautui Klovai, kuris spektaklyje dalyvaus. Tad kviečiu nebelikti abejingais šiam

suota stambaus mastelio formų ir remo proporcija, figūrų tarpusavio santykis. Lango rėmas dalina paveikslą į mažesnius stačiakampius, kurių kiekvienas, nors būdamas tik fragmentu, kompozicijos stamantumo ir spalvinio turiningumo deka galetų būti savarankišku kūriniu. Dailininkės piešinys primityvistinis, petraviečiskas. Čia nesvarbi linijinė perspektyva. Paveikslų erdvė sąlygiška ir plokščia. Tad visų pirma Lukaitės tapybinių vertybių skalėje stovi dekoratyvumas. Gal, tiksliau pasakius, dekoratyvumas yra Lukaitės tapybos tikslas.

Eivaitės didžiulės tapybos drobės, VisGirdos keramikinės galvos ir Žumbakienės spalvoti grafikos darbai visada geri. Tačiau pasigedau kiekvieno atskiro kūrinio dvasios ir unikumo. Lengviau išsivaizduoti ar prisiminti bendrą šių dailininkų kūrybos vaizdą nei atskirą kūrinių. Ši paroda to vaizdo nei pagerino, nei pablogino – viskas savo vietoje.

Taip ir aš, nei apsidžiaugęs, nei nuliūdęs, suku namo. Archer'io lūkesčiai neišsipildė. Bet tai kas? Jie dažniausiai neišsipildo: nei Lemont'e, nei Paryžiuje, nei Vilniuje. Už tai su slaptu nerimu galime nuolat laukti ir tikėtis.

užmojui, kad Čikagos Lietuvių opera galėtų gyvuoti ir toliau. O gyvuoti toliau galime tik tuo atveju, jei jaučiame, kad ne tik mes – kolektyvas, bet ir plačioji visuomenė galvoja, kad mūsų darbas ir jo rezultatai prasmingi, kad paliekame reikšmingus pėdsakus lietuvių išeivijos kultūriniam gyvenime.

– Dėkojame Lietuvių operos meno vadovui-dirigentui Alvydai Vasaičiui už pokalbį. Tikėkimės, kad „Pilėnų“ skambėmis arjomis bei sceniniais vaizdais balandžio 17 dieną Morton auditorijoje gėrėsis ne vien Čikagos lietuvių visuomenė, bet ir plačiojoje Amerikoje gyvenanti išeivija panūs dalyvauti šiame neeiliniame renginyje. Ten ji pajus dar gyvą išeivijos kultūrinį pulsą, o drauge įprasmins ir tolimesnę mūsų tautinių apraiškų tasą.

ŠIMTAMETĖ MUZIKOS MOKYKLA

Prieš 110 metų grafas Tyzenhauzas įkūrė Rokiškyje muzikos mokyklą. Rokiškyje muziko kelią pradėjo Juozas Gruodis, Mikas Petrauskas, Juozas Tallat-Kelpša. Mokykla įsikūrusi šio šimtmečio pradžioje grafų statytame mediniame name. Šiuo metu čia mokosi 310 vaikų.

Eugenijus Matuzevičius

1945 VASARIO 21

Rezistencijos kovų dalyvio Mamerto Indriliūno atminimui

Kur paskutinė poilsio vieta?
Kur kapas, kryžiaus ženklas?
Paskendę viskas bendroje duobėj,
Po molžemio ir žvyro klodais,
Ten Tutulos krante...

Jis žuvo prie Leliškių apsupty,
Siaurėjantiems naikinimo rate.
Jis krito XX amžiaus vidury
Po Šiaurės Lietuvos dangum –
Kaip simbolis, kaip įkaitas
Tos laisvės ir giesmės,
Kuri dar prisikels...
Kaip simbolis kartos,
Kurį po jo mirties
Dar tardys ir žudys, ir kalins.

Beginklę seserį poeziją
Ir Dostojevskį,
Beginklę savo širdį
Dar bandė jis pridengti delnu
Ir priešais žodžiu
Tėvynei Lietuvai...
Mielasis Mamertas,
Poetas, filosofas, humanistas.
Tas mūsų studijų bičiulis –
Mamertėlis.
O Dieve, Dieve!

Dabar –
Jo garbanota ir graži galva
(Kiek pakreipta į šoną)
Salta kitų –
Ant balto sniego Krinėne,
Prie pat šventoriaus mūro.
Drabužiai suvarpyti kulnų.
Ir tamsios kraujo dėmės.
Vasario saulė. Naktį – žvaigždės.
O po kelių dienų jau
(Žmonėms ir Lietuvai pagądinti)
Bus numesti
Tie kūnai Pabiržj – miestelio aikštėje.
Ir barbarybė tęsis, tyčiosis.
Per mūsų Lietuvą keliaus...

O ten, po Šiaurės Lietuvos dangum,
Jo garbanota ir graži galva
Ant balto sniego.

Vilnius, 1989

LAISKAS

Leonardui Žitkevičiui (JAV)

Mielasis Leonardai, Broli ir Bičiuli,
Jau aš seniai
Į Bruklina Tau parašyt norėjau,
Kokia nostalgija, koks ilgesys
Ramybės man neduoda sapnuose
Ir kaip vaidenas kartais sutemoj
Tie Šiaurės Lietuvos
Klajokliai vėjai,
Senų eglėnų šnarsės
Ir paupy smagus arklių žvangimas,
Garuojanti prie klėties milžuvė
Ir vakaro erdvė balsai pasklidę...
Tad sykiu aš kartojau tarsi maldą:

Eugenijus Matuzevičius

Dar parkeliaut, pareiti man
Reikėtų į Krinėną,
Į tas molėtas lygumas,
Į tuos laukus,
Į vasaros brandos alsavimą,
Į rudens, žiemos, pavasario peizažą.
Pareit – kaip dar anais laikais –
Nuo Pajiešmenės

geležinkelio stotelės
Dulkėtu vieškelio,
Per senąjį Miežiūnų kaimą
(Kuris dabar išmirt jau baigia)...

Jaučiu, žinau:
Dar būtinai reikėtų man
Pareiti į Krinėną,
Nors gal paaiskint niekam nemokėčiau,
Ko neramu, ko skauda sielą,
Ko vis kažkas mane
Tenai vadina, šaukia.

Vilnius, 1990

JAU SPARNO NENUMES

Kazio Inčiūros atminimui

Nors dar stebuliais ir tikėčiau,
Jau manė gūlbės neparskris,
Jau mano paukštės neparlėks.
Vis tiek – ar laukiau, ar nelaukiau
Vis tiek – ar šaukiau, ar nešaukiau,
Jau neparskris,
Jau neparlėks
Ir nenumes man balto sparno.

Ruduo – žiema – pavasaris...
Ruduo – žiema...

Pavasari vėl sužaliuos miškai,
Ir ežerai
Vėl bus žydri.
Aukštaičių aukštoje padangėj
Plasnos baltųjų gulbių pulkas
Ir savo ežerų ieškos...
Tik mano paukštės neparskris,
Tik mano gūlbės neparlėks.
Man balto sparno nenumes.

Algirdas Kurauskas

Iš parodos „Odiseja II“.

Mergaitė su amfora, 1964

Lino raizgins, 15" x 13 1/2"

Juozas Mielulis

Ekumeninis peizažas

Aliejus ant drobės, 31 1/2" x 50"

Iš parodos Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e, „Odiseja II“.

4 – Eivaitė, Lukaitė, VisGirda, Žumbakienė

JUOZAS MELIULIS

Kaip ir visi žmonės, kritikai yra savo laiko vaikai ir į gyvenimą žiūri per savo laiko akinius. Tie akiniai dažnai yra nudažyti labai intensyvia spalva, kuri neretai užblokuoja vertingus kūrybinius deimantus ir iškelia trumpalaikius blizgučius. Tragiškoji ir kartu komiškoji padėtis dalis yra, kad tų akinių negalima nusiimti, ir visi esame priversti žiūrėti per juos į kultūrinės vertės. Iš to išplaukia išvada, kad kritiko „vertinimas“ visada yra vieno asmens nuomone laiko perspektyvoje. Istorijos begyje, kito laiko akimis žiūrint, viena ar kita nuomonė gali pasirodyti buvusi, bent reliatyviai ir laikinai, teisinga, kol vėl atėjusios mados (stiliaus, laiko dvasios – nesvarbu, kokiais malonybiniais vardais ją bevardintume) akimis žiūrint, ji vėl tampa klaidinga ir net juokinga.

Imant dėmesį, kaip dažnai kritikai kritikuoja kūrinius, į juos net gerai nepasidžiūrėję ir jų nesupratę, į jų pasisakymus dažnai negalima žiūrėti net kaip į rimtą nuomonę.

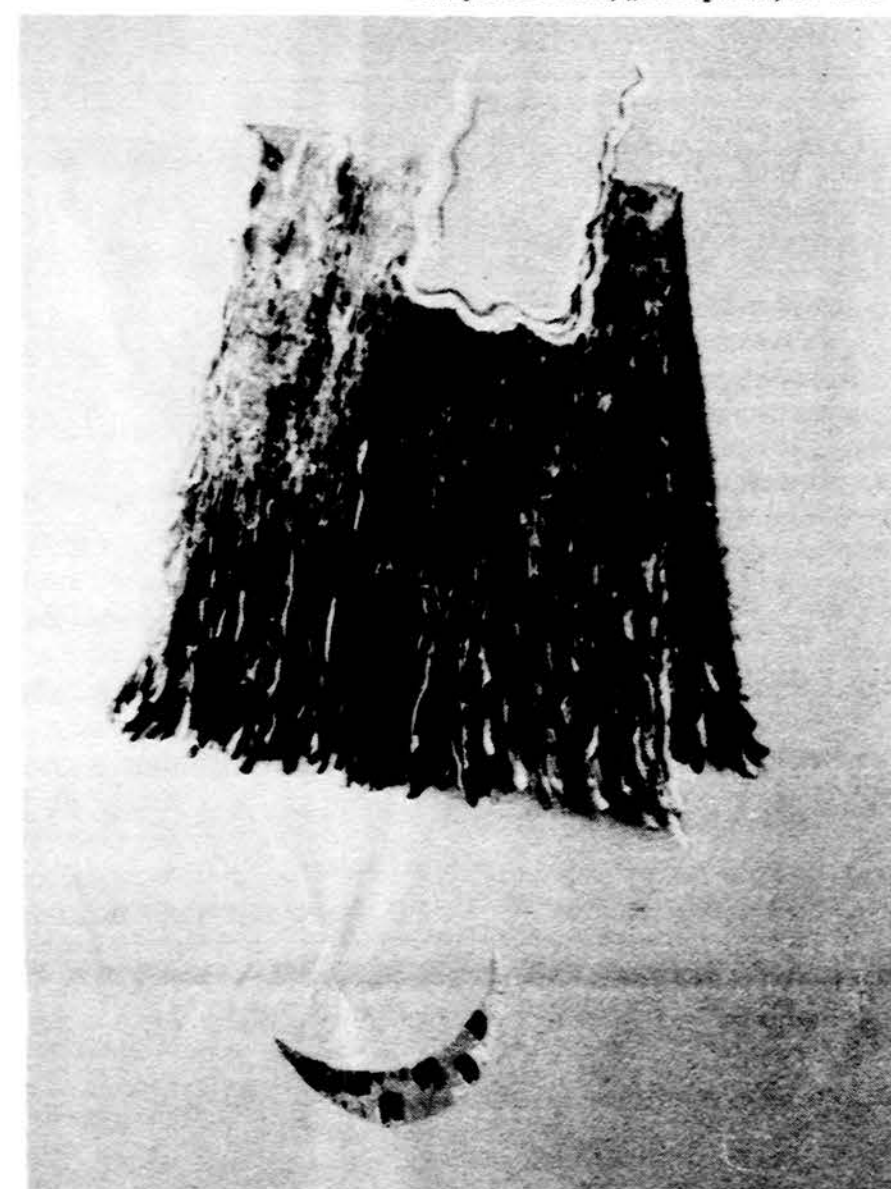
Šiame rašiny pareikštos mintys yra mano asmeniška nuomonė be jokių pretenzijų į visuotinumą ar neklaidingumą. Tikimasi, kad skaitytojai apie čia keliamus klausimus patys sėdės ankiškai pagalvos ir prieis sėdės savų išvadų ir sprendimų. Jei per daug skaitytojų, ir ypačiai dailininkų, sutiktų su mano nuomone, būtų labai nemalonius ir kenksmingas veiksnys mūsų daugiaviečių, pluralistinės kultūros. Mūsų įvairume ir nuomonių skirtumuose yra mūsų stiprybė.

„Keturių“ paroda, kuri buvo atidaryta Lietuvos dailės muziejuje, Lemont'e 1993 m. lapkričio 20 d. ir turėjo tęstis iki gruodžio 19 dienos, buvo pratęsta iki 1994 metų sausio vidurio. Joje dalyvavo keturios – maždaug vienos ir gana aukšto lygio, jau ir už lietuvių visuomenės ribų žinomos, dailininkės. Apie jas ir ji čia ir kalbės.

Pradedu (be jokios priežasties, nes kur nors reikia pradėti su **Giedre Žumbakienė**). Ji išsiskiria iš kitų puikia kompozicija ir mūsuose retai sutinkamu jautrumu tektonikai. Savotiška prasme ji yra artima Čiurlioniui, bet yra pakankamai savita, ir plagiarizmo jai primesti negalima. Čiurlionio formos neša labai didelį nuotaikinį ir simbolinį krūvį, ir jo simbolika nustato gana aiškia kryptį, kuria žiūrėtojo vaizduotė turi eiti, ir dažnai jo kūrinius galima gana tiksliai interpretuoti. Žumbakienės simboliai yra daug liberalesni ir duoda žiūrėtojo fantazijai daug daugiau laisvės. Mėginti sukurti žodinė jos kūrybos interpretacija, kuri turėtų bet kokios universalios prasmės, būtų tuščias laiko gaišinimas. Jos kūrinių akivaizdoje interpretacija gali būti tik individuali, ir kiekvienas žiūrėtojas ją ne tik gali, bet ir, sakytinau, privalo savaip interpretuoti.

Giedrė Žumbakienė

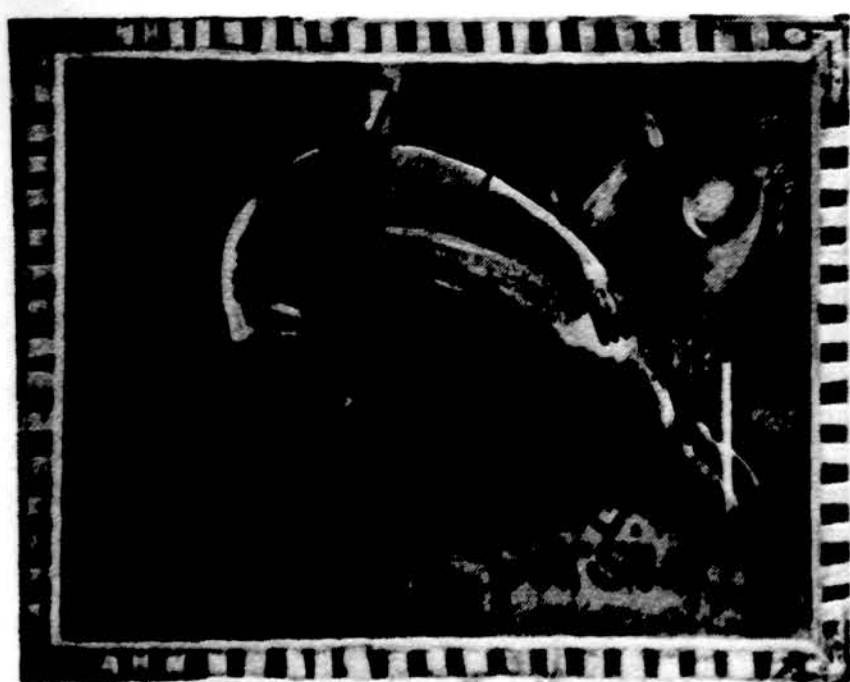
Solar Depth, 1993
Maisyta technika, „monoprint“, 28" x 24"

Aleksandra Vilija Eivaitė

Meno saulaužė vedė, 1981
Aliejus, 7'10" x 5'8"

Rimas VisGirda Moteris su kuodu

Aleksandra Vilija Eivaitė. Mano akim žiūrint, jos darbuose kažko trūksta (čia gali tačiau būti kaltas mano pažiūrų ribotumas), bet tylos pro jos darbus negaliu

Indrė Lukaitė

„Boba neturėjo rūpečių, tai nusipirko parsiuką“

vėlių ir profesorių mokymu, tačiau, mano nuomone, tai yra pliusas. Bet reprodukcijose nėra jų nukerpami, ir dėl to jos darbai daugiau nukenčia kaip kiti. Jos darbai turi būti spausdinami su rėmais.

Seni (ir nauji) langai dažniausiai yra standartiniai, ir dėl to jos paveikslų formatai jau yra iš anksto nustatyti. Todėl ji yra priversta formini turinį priderinti duotam formatui. Turėtų būti atvirkščiai: formatą reikėtų priderinti turiniui. Galbūt dėl to kai kuriuose jos darbuose trūksta erdvės.

Dailininkė skolinasi kai kurias temas iš Čiurlionio. Viena vertus, yra malonu matyti, kad lietuviai dailininkai pradeda giliau suprasti ir įvertinti Čiurlionį. Kita vertus, motyvo kūrėjas (ar išradėjas) nebūtinai turi būti geriausias to motyvo apdirbėjas. Kiek liaudies melodijų ir skolinų motyvų randame pasaulinio masto kompozitorių kūriniuose, kaip, pvz., Čaikovskio „Mozartado“, Beethoven'o kūriniuose fortepijonui pagal Mozart'o operų melodijas, arba Brahms'o simfoniniame kūrinyje pagal Haydn'o motyvą. Šiandieninė meno samprata įsigalėjus motyvo neliečiamybės principas kūrybine prasme yra savižudiskas, ir ji turėtų būti savą galvosenos pašalinti. Aš manau, daugiau dailininkų turėtų mėginti savo laimę Čiurlionio ir kitų dailininkų motyvų apdirbime.

Apskritai paėmus, Lukaitės kūryba yra aukšto estetiško lygio, idomi, gaivališka ir pulsuojanti gyvenimu. Ji yra tikrai daug žadantis talentas. Ar pažadas bus išpildytas, parodys ateitis.

Neokspresionistai Amerikoje

Šitaip kvietime vadinama trijų dailininkų paroda vyks nuo šių metų vasario 22 iki kovo 18 dienos Joslyn Fine Arts galerijoje Torrance mieste, Kalifornijoje. Joje dalyvauja vienas žymiausių Pietų Kalifornijos lietuvių dailininkų Jurgis Šapkus, tarpautinio masto tapytoja vengrė Susan Dobay ir rusas Viaceslav Kalinin.

Jurgis Šapkus, skulptorius ir tapytojas, meną studijavo Vokietijoje, Freiburg'o École des Arts et Métiers ir Muenchen'o Academie der Bildenden Künste; vėliau Čikagos Meno institute.

Susan Dobay po 1956 metais nepavykusio Vengrijos sukilimo

Du ilgamečiai draugai – Kazys Saja ir Algirdas Landsbergis Vilniuje, Rašytojų sąjungos klube.

Onos Pajedaitės nuotrauka

Atviras laiškas Kaziui Sajai

(Nebe) mielas Ka(kazys):

Buvom draugai, dalinomės lietuviškais grybais ir kaimietiškais virtiniais, drauge juokėmės ir ašarojom. Bet grynai išsigimė į šungrybius, graikų filosofų žodžiais – „ta kala“ (kas gražu) pavirto į „ta kaka“.

Mūsų draugystę surijo plėšrios žuvis, tavo priveistos „Barakudos“. Stebiuosi, jog nustebai, kad tokią daugybę žiūrovų, pamatę „Barakudas“, nustebę, pasipiktino ir atsisakė juoktis. Kaip mažai pažįsti savo tautiečius, o ypač išeivius!

Ne tik eiliniai žiūrovai, bet ir išeivijos komediografiniai (ir jų žmonos komediografinės) bei komediografės (ir jų vyrai komediografiniai) užčiuopė tavo komedijos Achilo kulnį. Ne tik tiktai pasižovėj juoktis iš lietuvių, bet net išdrįsai tvirtinti, jog lietuviams sveika juoktis iš savės!

Mėgini aiškintis, kad išeivija papiktinusi tavo „riebūs“ išsireikšimai iš tikrųjų labai liesi, palyginant su tuo, ką mes girdime ir matome ekranuose, scenose ir gatvėse. Bet lietuvių, quailiųjų, paskirtis yra plazdėti kitoje dimensijoje ir kvėpuoti kitu oru.

Nepadės ir aiškinimai, kad visos tavo pjesės riebybės išplaukia iš žmogiško kūno netobulybės ir kad tokia jo nabybė pasireiškia ir klasikinėje komedijoje ir viduramžių religiniuose vaidiniuose. Kadangi lietuvių jau yra pakilę nuo šios žemės į kitas (stratos)feras, jų kūnai tapo visai bereikšmės, prie sielų-erdvėlaivių maskatuojančios priekabėlės, kurias tikrai lietuviškos pjesės paprasčiausiai ignoruoja.

Tverdamas žmogų (ir paskui moterį), Viešpats jau buvo numatęs būsimas tautas ir genetinėje struktūroje ateičiai užkodavo tam tikrus tautinius bruožus. Kadangi lietuviams, o ypač jų išeivijos šakai buvo numatyti nepaprasti uždaviniai, jiems buvo idiegti rimtumas bei orumas.

Pr. V.

Rūta Kučinskaitė

(Senelė Morka Vėžauskienė, Gyvelių kaimas, 1967)

Jaunųjų fotomenininkų paroda „Draugystė“, vykusi Lietuvos dailės muziejuje, Lemont, Illinois, nuo lapkričio 20 iki sausio 30 dienos, buvo taip pat ir konkursas, kurio premijuotinus kūrinius balsavimo keliu parinko ir parodą atsilankiusi visuomenė. Visas tris premijas laimėjo kauniečiai –

pirmąją (75 JAV dolerių) – Blandis Vigandas, antrąją (50 dolerių) – Rūta Kučinskaitė, trečiąją (25 dolerių) – Evelina Vaišnoraitė. Premijų mcenatas Budrio Lietuvos Fotoarchyvas, kuris šia parodą ir rengė.

Šaipymasis, kikenimas, juokas, kvatojimas buvo idiegti negrams, čigonams, italams ir panasioms nerimtomis būtybėms. Kai lietuvis juokiasi, o ypač iš savės, jis pamiršta savo nežemiškąją paskirtį.

Rašau tau ne iš aukšto, bet kaip panašus nusidėjėlis, nes ir aš drįsau juoktis iš brolių, sesių, pussesių, etc. lietuvių, bei iš savės, ir taip išdaviau savo aukštesniąją paskirtį.

Kaip taikliai pastebėjo vengrų filosofas Endre Kakazy, sąsaja tarp individo, vadinama draugyste, nuvysta, kai jie absoliučiai nebesutaria kosminiais klausimais.

Todėl, deja, Kazy, deja, Saja, sudie, neplyšk širdie, sudie, sudie!

Algirdas Landsbergis

Laiškai redakcijai

Sudomino Prano Visvydo *Draugo* kultūrinio priedo „Kertinė parastė“ 1993 m. gruodžio 24 d. vedamasis „Naujos Kalėdų giesmės belaukiant“. Užtikrinu, daugeliui mūsų, tiek dailininkams, tiek klausytojams tokios giesmės pasirodymas būtų tikrai sveikintinas! Ir konkurso mintis neatmetina! Tačiau, belaukdam tų svajonės igyvendinimo, pasinaudokime mažiau žinomomis, tikrai lietuviškomis kalėdinėmis giesmėmis. Tai J. Švedo „Betliejaus prakartėlė“, „Bernėliai, kelkit“; J. Čižausko „Angėliai“; Prano Ambrazo „Giesmė Jėzui“; Gaubo „O, Naktie kilni“; Juozo Strolios „Nakties rimtis“; J. Siniaus „Svėnta naktis“, kurios žodžiai ir šiandien mums tiktų: „Nurimk, širdie, tamsoj klajojus! / Svėnta Naktis tau laime lemia. / Skaisčiu džiaugsmu nušvis rytuos / atėjo Viešpats jau į žemę...“ Čia suminėti ir daugelio kitų giesmių gaidomis mieliai pasidalsinsu su besidominciais.

Išmeskite iš savo repertuarų visas svetimybės, o labiausiai venkime grubių kirčiavimo klaidų, kaip giesmės „Sveikas, Jėzau“ žodžiuose „Linksminkimės ir džiaukimės“ rėžia kirtis ausi. Manau, net gerbiami dvasininkai pritartų šiai pataisai: „Būkim linksmi ir džiaugsmingi“ – ir kirčiai vietoj, ir prasmė nepakinta, jei jau būtinai norime šį svetimą skolinį giedoti.

Onė Adomaitienė
Sunny Hills, Florida

– Skoliniai skolinams ne visada lygūs – giesmė „Sveikas, Jėzau, gimusis“ yra tradicinės, viduramžių siekiančios visos Bažnyčios giedotos „Salve Jesu parvule“ lietuviška (taipgi sena) versija. Vienas ir tas pats krikščioniškas tikėjimas reiškia, kad ir jo išraiškos mieliai dalinasi įvairių kalbų Europos kraštų krikščionys iš kartos į kartą. Beje, ar neslypi neteisingo kirčiavimo galimybė ir siūlomose pataisose?